

Landskap: Skåne Upptecknare: Lantbr. Mag. Nilsson, Osby
 Härad: V. Göinge f. ä 1887 i Visseltofta
 Socken: Visseltofta Berättare: John Johnson
 Uppteckningsår: 1965 Berättarens yrke: smed
 Född år 1822 i Osby

Jakt och djurfangst. s. 1-18.

Lit F 101

VargFakt och dövrfångst

Under 1800-talets första hälvt fanns vargar i dessa trakter. Min farfar som var född 1822 och levde till 1909 berättade att då han var smedlärling 1840 här på det ställe jag nu bor, hade gården ägare släppt ut en snigga i en hage omkring femtio meter från gården. Efter en stund hördes väldamma skrik från sniggan, och då mannen skyndade ut fick man se att en varg slagit klorna i henne men hade ej hunnit bita ihjäl henne fast hon var illa tilltrygad. Vid männens rop släppte dock vargen sitt byte och sprang motvilligt sin väg. Då man såg efter vargen fick man se ytterligare tre vargar som stod på en backs i närbeten. År 1847 sköt min farfar John Johnson en varg och han hörde ej omtalas att någon varg varit här i orten senare. Jag har aldrig sett någon varg. Det var vanligast

141
16-65

ACC. N:R M. 16300:2.

att vargarna kom i flock, men på vår och sommar
 då ungarna var små var de mer ensamma. De kom
 vanligen på vintern och våren då de var utsultna.
 De åstadkom sin stor skada på det vilda och får och
 geter blev ofta bortrövade då de gick på bete.
 Jag har ej hört någon annan fägare än min farfar som
 talat om vargjakt.

Jakt Vargjakt med hund förekom inte, ty här
 i orten fanns ej någon hund som vågade anfalla en
 varg, och gjorde det blev den ej gammal. Vaktshytte
 vid åtsel förekom stundom då man hört att varg syns
 i orten. Jakt med levande bete förekom inte utan vid
 varggravar. Den sista stora skalljachten efter varg
 här i orten var den s.k. Flackelodajachten som man
 mycket talade om långt efteråt. Det var där som socknarna
 Osby, Loskult, Örkne och Glimåkers gränser möttes. Man
 drov då igenom flera byar i dessa socknar. De anordnades
 vanligen på hösten då skörden hade härgats.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N.R. M. 16300:3.

Någon skallordning för vår by har jag ej hört omtalas och om det funnits någon så har det varit för Längesidan. Hvar många som deltog i de stora shalljaktarna kan ej exakt anges men i Glachebodajakten var det cirka 150 man. Drevfolket uppställdes på tre sidor av ett stort skogsgräte och på den fjärde stod jägarna. Drevfolket var utrustade med diverse redskap såsom buror och s.p. horskhärror. Jägarna hade gevär s.k. mynningsladdare med hänstöpta blykulor eller negel stora som ärter. Det var kronolänsmannen som bestämde att shalljakt skulle äga rum, kanske på anmaning av länsstyrelsen. Det var fjärdingsmän och sermän som var länsmannen behjälpliga. Om traktens folk ledde jakterna var det ej fråga om så stora drev. Jag har ej hört omtalas att det var shallmästare eller shallfogdar som ledde jakten utan det var nog fjärdingsmän och sermän som fungerade som förmän. Man budade dels genom kungörelse i kyrkan samt genom fjärdingsmän och sermän. Var i sin röte. Jag har ej hört omtalas att vargskall

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N.R M. 16300:4.

mot mät förekommit här i orton. Men jag har sett vargnät på hembygdsmässor så att det har nog förekommit på andra platser i Göingebygden. Vid av myndigheterna anordnade skälljaktar skulle vargskinnet tillfölla kronan. Enligt officiella rapporten skytts vid Hackebodajakten endast en varg, men enligt trovärdiga uppgifter skytts flera stycken som jägarna gömde undan.

Först. På några ställen använde man lax för varg. Huru utsättningen tillgick har jag ej hört omtalas. Targård har ej förekommit här i trakten. Förgiftade beten användes särdom vintertid då det var snö så att man kunde spåra och följa efter vargen i fall den åtit av betet. En varggrupp har funnits i Klockarskogen i Osby. Den var fysisktig och något avläng samt murad med sten. Det fanns en trädställning i mitten för att sätta fast bete eller lockdjur. Som lockdjur brukade man använda en anka som med ritt hocklände hördes lång väg. Gruppen låg omkring 500 meter från gården i en nägurlunda fjärr terräng. På de senare åren har ett

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N.R. M. 16300:5.

villasamhälle värt nyp i terrängen vid varggraven och det var mycket diskussion om man skulle bevara den eller fylla igen den. Jag har ej hört hur det blev. Om man bestade på skogen sattes nyp provisoriska stängsel på sommaren. När man upphörde med gropfångst han ej uppgivnas men det var när vargarna blev fataliga så det ej lönade sig att gå och se efter grupperna.

Räv. Räven har alltid varit ganska talrik i dessa orter och gjort stor skada både på småvilt och fjäderfä vid gårdena. Samt då man hade får på bete i skog och hage också på lammen när de var kme. Därför hatade man alltid den listige räven. Man jagade med drivande hund då det var barmark. Det förekom sundom att man jagade räv vid åtel men det var ej så ofta. Man anordnade inte sådana stora skälljakter som efter varg. Jag har ej hört att man använde jakt med nätför räv. Den vanligaste jachten efter räv var vintertid, då det var spårsnö. Var det någon jägare som träffade på ett rävspår som gick in i skogen gick

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N.R M. 16300:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

inom omkring ett skogsskifte och om där ej var några språt
 ut hade han ringat räven brukade man säga. Så sände han
 bnd till jägare och druvkarlar i ett par byar och då gick man
 gärna med ty det var som ett nöje med rävjakten. Så ställde
 man ut jägare och druvkarlar runt skogsskiftet och
 försökte驱ra fram räven mot jägarna men det var ej alltid
 det lyckades. Mindre skalljakter för varg förekomm inte, ty
 de var ej lätt att ringa in då de gick även på dagen.

Fångst Det förekomm ganska ofta att man rökade ut räv
 från byan. Om det fanns en rävelja i ett skogsskifte som
 var ringat och skulle drivas och om räven hade kännedom
 om den siktte han gärna rypte denna då han hörde druvfolket
 och så fick man försöka röka ut honom. Det användes också
 för räv under 1800-talet men sedan har det ej förekommit här
 i orten. Förgiftade baten förekomm också men ej så ofta. Fallgille
 för räv har jag ej hört omnadas. Burar framför byan var mycket
 vanligt, såsom då man ej lyckats röka ut räven så ställde man
 en bur med lockbete framför ingången. Men det kunde dröja

ACC. N.R. M. 16300:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ett par veckor innan hästen av hunger gav sig ut ur byn.

Rängropar fanns inte. Rängårdar hade man ej heller.

Benämningen rästing har jag ej hört men tanor kallade
man de bräder som rävskinnens spändes upp på för att torka.

Lodjur Lodjur har ej funnits här på orten förrän under
det senaste årtiondet då enstaka exemplar varit synliga
här omkring. Det har också varit på sommarhöjd som man sett
lodjur med ungar. Lodjuren kan göra stor skada på vilt då
de också tar rådjur. De kan också göra skada på fjäderfå vid
gårdarna ty de hoppas lätt över ett vanligt högnät på 2 m
(Ett lodjur kan hoppa ända till fyra meter). Lodjuren har
knappast jagats här i orten, ty om man än skulle få se ett
spår vintertid så har det kanske gått flera mil. Jag har
inte hört att det skjutits något lodjur här i trakten.

Älg Här i orten har ej funnits älg förrän omkring
1890 då de första exemplaren syntes här, men nu är de
ganska talrika. Om älg skulle ha förekommit här för
längesedan har jag ej hört omtalas.

ACC. N:R M. 16300:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jakt Jakt på älg med hund har knappast förekommit annat än försöksvis. Det mest vanliga jaktsättet är att jägarna ställer sig i myrkanter eller skogsgläntor där älorna har sina sträck och invänder när de kommer. Såndom går några jägare och driver ett skogsskifte för att få fram älorna. Det var brukligt att man bildade jaktag med 2-8 jägare som höll i hopp åt efter åt. Älgröpar har ej funnits här i orts och man har ej heller fångat älg.

Rädrus Rädrus förekommer ganska fabrikt här i trakten. De jagades med drivande hund särskilt störar eller drerar. Rädruren varo särskilt omhuldade på godset. De förekommer också vanligt på böndernas marker. Det förekom ofta att tjuv-jägare skjöt rädrus både i närbotten och på godsets marker.

Dovbjort och kronbjort har ej förekommit i dessa trakter.

Uller Uller har förekommit och finns här ännu men ganska sparsamt. Vanligaste jakten var vid språrsnö.

Om uttern krypit in under stenar eller stubbear försökte

ACC. N.R M. 16300:9.

man driva ut den för att skjuta den. Lyxstör brukade ej användas. Laxar och burar brukade sättas ut i bäcker och där man det var ej lätt att lura utträder dit.

Läl har ej förekommit här i orten.

Grävling försöktes men ganska sparsamt. Den jagades ej nämnvärt utan om den anträffades så skjöt man den. Man försökte också gräva ut den ur griften. Giller eller andra fängstmetoder bryttes man sig ej om att använda.

Hare Det var den svenska haren som förs försöktes här i trakten och det är endast trettio år sedan den tyska haren började förekomma i odlade bygder. Den vanligaste jakten på hare var med drivande hund. Det var nästan endast stövare man använde vid harjakten. Man använde hund både vid barmark och språrsnö och tillvägagångssättet var det samma. Det var ej vanligt att man lurade på harar vid betesplatserna och man skjöt ej heller harar mättsjöl. Men det var vanligt att de som ej hade hund brukade ringa in harar då det var språrsnö och sedan få till par pojkar att skrämma ut

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N.R M. 16300:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

haren till jägaren. Det var ej ofta man använde harskrämbs utan man höjde och skrek. Det var också man använde snarr för fångst av hare men det kunde ju hända att då en torpare hade ett kölland där hararna höll till han då satte ut en snara. Några andra fångstmetoder försök ej.

Igalkottsfångst Om man fångade igalkottar var det för att bär hem dem till gården närbet och spärra dem för att de skulle ta ormar och rätor. På sitt ställe hade man haft tamar igalkottar som kom till ladugården för att få en skål mjölk liksom katten.

Iller Vildillrar fångade man i saxar och burar. Man hade tama illrar, men dessa var uppfödda i fångenskap genom flera generationer. Man använde dem vid jakt på kaniner.

Rapphöns I slutet av 1800-talet var rapphönen ganska talrika här i orten men minnena är de mycket sällsynta. Om det alltid funnits rapphöns här i orten kan jag ej yttra mig om.

Jakt Det vanligaste jachtsättet var för ständande hund. Långskytte med rapphönspriga försök inte. Långskytte försök då man

ACC. N.R M. 16300:11.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sett var rävphönen slagit sig ned. Att använda en häst eller ko som skydd vid jakt på rävphöns försök ej. Det försök ej att man fångade rävphöns med snara eller ryssja. Fasansen började förekomma här i trakten i slutet av 1800-talet och jagades vid uppflog både med och utan hund. Beckasin sköts vid ångar och sjöstränder, men det var ej mycket lönande. Morhulla jagades under värmen då den sköts under flykt.

Tjäder. Förr var tjäderna talrik här i orten men nu är den mycket sällsynt. Det vanligaste jaktsättet var att man sköt på uppflog både med och utan hund. Man sköt också tjäder i topp då man försökte smyga sig inom shottåll. Under 1800-talets första hälvt var det vanligt att man sköt tjäder på spel men sedan blev det förbjudet men försök likväl på många ställen. Det var sällan att det försök jakt på tjäder nattetid men förr hade man då tjärbloss och på senare tid karbidlyktor. Det var sällan man sköt tjäder för lock. Det var ej ofta man använde bukvan vid tjäderskytta.

ACC. N.R. M. 16300:12.

Fångst med nät har ej förekommit här i trakten. Det
försök om stundom att man satte ut snaror på svedjalanden.
Dessa snaror var av smal mässingstråd.

Orre Under hela 1800-talet var orren talrik här i trakten
men sedan har den blivit sällsynt. Man brukade jaga orre
med fågelkund och sköt dem på uppflog. Innan jaktstadgan
ej lade hinder i vägen sköt man allmänt orre vid sprel.

Bulvan användes mycket vid orrfjäkt. Om höstarna då orrarna
samlades i flockar och då satte man upp bulvanes i en björk, och
om det var rimfrost syntes den långa nägar och lockade orrflockar
att slå ned så att man kunde skjuta dem. Bulvanen var tillverkad
av svart tyg och uppsättningad med hö. Den hade också små
röda tygbitar som ögon. Man har ej fångat orre med häx eller
vid bloss. Fångst Det var sällan man använde snaror för
orre. Bulvanser hade man stundom på sprelplatserna, men
det kom orren i alla fall. Några andra fångstmöbler använde
man ej.

Ljöfågel Den vanligaste sjöfågeln här i orten var

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N.R M. 16300:13.

gräsanden, men i mindre antal förekom krickand, dykand och storlora.

Fakt Innan jaktstädgan ej lade hinder i vägen sköt man sjöfågel både vår och höst. Nagot riktigt sträck förekom ej här i orten utan änderna kom i smärre flockar och slog ned i småsjöarna. Fågelhundar användes ofta, men man ~~även~~ gick också på ängar och sjöstränder och skrämdde upp dem samt jagade orkså från båtak. Vettar förekom någon gång. De tillverkades av trä och fastsattes på en brädbit som förankrades på lagom avstånd från stranden. Man hade inga särskilda anordningar utan man tog skydd av buskar och stengården. I slutet av 1800-talet blev jakttiden bestämd till den 16 juli då andkullarna ansågs flygfärdiga. Men det var de inte om det var sena värar och då var de ju lätt att skjuta. Nagon fångst med nätlösser ryssjor förekom ej här i orten. Under 1800-talet förekom sundom att man samlade sjöfågelsögg längs sjöstränderna. Förr var svanar mycket sällsynta här

FOLKLIVS-
ARKIVET

LUND

ACC. N.R M. 16300:14.

i orten så att de jagades knappest mögt.

Kramsfågel Som kramsfåget räknade man duvor
vaktar och koltrast. Duvena sköt man på åkrarna då de
i flockar slog ner på de myssadda fälten. Annan kramsfågel
fängades endast av pojkar för nöjes skull.

Rovfågel Duvhöken var den rovfågel som jagades mest.
Innan det fanns skottprengar jagades duvhöken för den
skada den gjorde i hönsflockarna vid gårdarna samt på
tjäder och orre. Lockmen betalade skottprengarna. Man
använde saker mot höken samt på senare tid burar som
fungerade som fällor. Man åt ej rovfågel ty man ansåg
att det kunde vara risk för smittsamma sjukdomar.

Rätter De äldsta rättfällorna som man använde
var en tjock plankbit som man borat tre eller fyra hål
uti samt en stålträdfjäder med en öglor till varje hål.

Genom en skåra i plankan över hålen böjdes fjädrarna
med och ~~och~~ bands fast med syträd. Lockbetet lades in i
hålen innan fjädrarna bands ner. För att komma åt

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N.R. M. 16300:15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

loekbretet mäste råttorna bifa av frödarna och då lossmade fjädrarna och råtten fisch ögeln om halen och knävdes. Fällan var något besvärlig att ställa upp men mycket sfoktiv. Senare tillkom slagfällor och burar med fallgiller. Övriga djur. Några andra djur än de nämnda var ej värda att jaga.

Jaktmark. Yder runa storskogen trivdes ej det vilda så bra utan best i blandad barr och lövskog med små härr med ridebuskar och dyligt. Här i orten användes ej snaror något nämnvärt men den lämpligaste terrängen var mellan skog och hage och här var inredels en gårdsgård och var det att här här som hararna brukade kryppa igenom satte man en snara här. Den enskilde jordägaren ägde jn jakträtten på sin mark. Men under 1800-talet var det ej många som jagade. Enskilda jaktområden fanns ej förr utan de har tillkommit under de senaste årtiondena. Under största delen av 1800-talet jagade ej bönderna mycket utan då var det torpare och handverkare som

ACC. N.R. M. 16300:16.

fick gå nästan var som helst. Bonderna hade ej nogon särskilt tilldelad jaktmark utan varje bonde hade jakträtt på sin egen mark. Byalaget anordnade ej någon gemensam jakt. Tjänare och hantverkare som fick lov att jaga på bondernas mark betalade ingenting för detta. Under 1800-talet försöktes ingen bortarrendering av jakt. Det var först i början av 1900-talet som yrkesmän från städer och stationssamhällen började att arrendera jaktmarker. Det var inte av byalaget man arrenderade jakt utan varje bonde arrenderade själv ut jakt. Under 1800-talet fanns visseligen en jaktstadga, men man var ej så noga med att följa den. Det var först fram mot sekelskiftet som den kom att efterlevas bättre.

Jakttid Från mitten av 1800-talet fanns bestämmelser när jakten på vissa djursslag skulle börja. Tillgången på vilt vid denna tid var mycket god. Om man hade mer vilt än till husbehov gick det nog att sälja till s.k herrskapsfolk. Det fanns inga regler för viltets återväxt.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N.R M. 16300:17.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

faktens betydelse Det var torparena som jagade mest tyde hade ont om maten och behövde fakten som hjälps. Här i orten finns inga personer som sibort försörjde sig på jakt. Det ansägs mindre fint om någon jagade mycket. Om en bonde som jagade brukade man säga att det är en dålig bonde som rånnar med bössan.

Läskilt stor betydelse för hushållningen hade ju inte jaktet, men det var ett välkommet tillskott med försiktigt kött, ty för det mesta fick man äta saltat kött och fläsk.

Om vintern hängde man ut harar och fåglar att frysja och konserverade dem på så sätt en tid. Någon större ekonomisk betydelse hade ej skottvengarna, men tillsammans med skinnens värde var det en ekonomisk drivfjäder.

Tjänstskytte Tjänstskytte var ej allmänt utan det var en och annan som bedrev det dels som sport och dels som förstärkning till hushållet. Det var torpare och backstugesittare som bedrev tjänstskytte. Det ansägs ju

ACC. N.R. M. 16300:18.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

som vanbedrände med tjursskytte, men på samma gång hade man röligt åt alla de knop och förmöglicheter som tjursskyttar fann på.

Historier om tjursskytte. En känd tjursskytt var instånd till tingst för att han skjutit tjäder i obörlig tid och på obörlig mark. Som vittne var en dam inkallad som mitt honom bärande en tjäder. Efter vittnesmålet sade svaranden. Jag skall be domaren fråga vittnet om hon är säker på att det var en tjäder ty jag hade skjutit en hörn den dagen och det var den jag var. Vittnet blev osäker och vägade ej försäkra att det var en tjäder varför svaranden frikändes. Under 1920-talet var det några år som rävskinn var högt i pris varför man gärna jagade råv när det var spärri. Ett jakthag hade ringat två råvar på olika ställen och lyckats fälla den först utdrivna. Man hängde upp den i ett träd medan man fortsatte för att försöka fälla den andra. Under tiden kom ovän nämnde tjurjägare förbi och fick se råven. Han krängde då av skinet och stoppade i sin ryggväck, varefter han samtsigt hängde upp rävkroppen.